

REVIEW OF RESEARCH

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.7631 (UIF)

VOLUME - 13 | ISSUE - 8 | MAY - 2024

"दक्षिण सोलापूर तालुक्यातील माध्यमिक स्तरावरील ग्रामीण विद्यार्थ्यांना शिक्षणात येणाऱ्या अडचणींचा अभ्यास"

श्री. श्रावण बिराजदार

मुख्याध्यापक , ज्ञानसाधना प्रशाला, टाकळी.

प्रस्तावना :-

ब्रिटिश राजवटीत इंग्रजांनी शिक्षणास फारसे महत्त्व दिले नाही. राज्यकारभार चालविण्यासाठी आवश्यक तेवढे लोक साक्षर करून राज्यव्यवस्था चालविली. भारतातील अनेक समाजसुधारकांनी मात्र शिक्षणाचे महत्त्व ओळखून शिक्षण प्रसार करण्यासाठी अनेक प्रयत्न केलेले दिसून येतात. यामध्ये महात्मा जोतिबा फुले, सावित्रीबाई फुले, महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे, महर्षी धोंडो केशव कर्वे, आगरकर इ. महाराष्ट्रातील शिक्षण तपस्वींचा उल्लेख करता येईल. असे असले तरी समाजातील उपेक्षित घटकांना शिक्षणाचे महत्त्व पटण्यास खूप कालावधी लागला.

संशोधन समस्येची गरज :-

ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांना शिक्षणात येणाऱ्या अडचणी म्हणजे घरगुती परिस्थिती , आर्थिक परिस्थिती, शिक्षणाबाबत उदासिनता , सातत्यपणा नसणे पालकांमध्ये शिक्षणाबाबत किी जागरूकता आहे यामुळे मुलांच्या मनात शिक्षणाविषयी महत्त्व वाढविण्यासाठी संशोधनाची गरज आहे.

संशोधनाचे महत्त्व :-

1. सदर संशोधनामुळे विद्यार्थ्यांना कोणकोणत्या अडचणी आहेत यांचे ज्ञान शिक्षकांना व पालकांना होणार आहे.
2. संशोधनामुळे विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक प्रवाहात पुन्हा जास्त प्रमाणात सक्रिय करणे .
3. सदर संशोधन माध्यमिक शाळेतील विद्यार्थ्यांच्या अडचणींचा अभ्यास करून त्यांना पुन्हा शिक्षणाचे महत्त्व पटवून देणे.
4. यामुळे व्यवसायिक शिक्षण या विषयाला सुद्धा या संशोधनाचा उपयोग होईल.
5. या संशोधनामुळे एकूण परिस्थितीचा अडचणींचा विचार करून नवीन अभ्यास पद्धती विकसित करण्यास चालना मिळेल.

संशोधनाचे शिर्षक :-

"दक्षिण सोलापूर तालुक्यातील माध्यमिक स्तरावरील ग्रामीण विद्यार्थ्यांना शिक्षणात येणाऱ्या अडचणींचा अभ्यास"

संशोधनाची उद्दिष्ट्ये :-

- 1.ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक समस्यांबाबत शिक्षकांची मते जाणून घेणे.
2. ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक समस्यांबाबत विद्यार्थ्यांची मते जाणून घेणे.
3. ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांना शिक्षणात येणाऱ्या अडचणींचा सखोल अभ्यास करणे.
- 4.ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांना शिक्षणात येणाऱ्या अडचणींवर उपाययोजना करणे.

संशोधनाची साधने व तंत्रे निवड :-

1. शिक्षकांसाठी प्रश्नावली
2. विद्यार्थ्यांसाठी प्रश्नावली

नमुना निवड :-

1. दक्षिण सोलापूर तालुक्यातील ग्रामीण भागातील माध्यमिक शाळांतील 5 शाळांची निवड करण्यात आली आहे.
2. शिक्षकांची निवड 5 शाळांमधील प्रत्येकी 2 शिक्षकांची निवड केली आहे.
3. विद्यार्थ्यांची निवड प्रत्येक शाळेतील 10 विद्यार्थी ह्या प्रमाणात एकूण 50 विद्यार्थ्यांची निवड ह्यासाठी केली आहे.

शिक्षक व विद्यार्थी प्रश्नावलीवरून संशोधनाचे निष्कर्ष :-

- १ मुला-मुलींची एकत्र असलेल्या शाळांची संख्या १०० टक्के आहे.
- २ एक वर्षाचा अध्यापनाचा अनुभव असणाऱ्या शिक्षकांची संख्या ८ टक्के आहे तसेच तीन वर्षाचा अध्यापनाचा अनुभव असणाऱ्या शिक्षकांची संख्या सुद्धा ८ टक्के आहे तर तीन वर्षांपेक्षा जास्त अध्यापनाचा अनुभव असणाऱ्या शिक्षकांची संख्या २१ असून त्याचे शेकडा प्रमाण ८४ टक्के इतके आहे.
- ३ मजूरंच्या वस्तीवर शैक्षणिक कामानिमित्त भेट देणाऱ्या शिक्षकांची संख्या ०८ टक्के आहे . तर वीटभट्टी मजूरंच्या वस्तीवर शैक्षणिक कामानिमित्त भेट न देणाऱ्या शिक्षकांची संख्या ९२ टक्के आहे
- ४ मजूरंच्या वस्तीवर शैक्षणिक कामानिमित्त भेट देऊन मजूरंना व्यवसायासंबंधी त्यांचेबरोबर हितगुज न करणाऱ्या शिक्षकांची संख्या ९२ टक्के आहे
- ५ ९२ टक्के शिक्षकांना शैक्षणिक सुविधा दिसून आल्या नाहीत.
- ६ पालक यांच्याबरोबर चर्चा करणाऱ्या शिक्षकांची संख्या ८ टक्के आहे . तर चर्चा न करणाऱ्या शिक्षकांची संख्या ९२ टक्के आहे
- ७ शाळा व्यवस्थापन समितीच्या मासिक सभेत मुला-मुलींच्या समस्येबाबत चर्चा होत नाही असे म्हणणाऱ्या शिक्षकांची संख्या ५२ टक्के आहे
- ८ वंचित घटकांच्या समस्यांच्या बाबतीत सामाजिक लेखन न करणाऱ्या शिक्षकांची संख्या ९२ टक्के आहे .
- ९ एखादे उपयुक्त पुस्तक ग्रंथालयामध्ये नसेल तर पुस्तकाच्या पुर्ततेची मागणी मुख्याध्यापकाकडे ६४ टक्के शिक्षक करतात. तर स्वतः पुस्तक विकत घेऊन ग्रंथालयात ठेवणारा एक शिक्षक आहे तसेच स्वतःची प्रत खरेदी करणारे ३२ टक्के शिक्षक आहेत.
- १० मुला-मुलींचा शैक्षणिक समस्येपैकी अध्ययन साहित्य नाही म्हणणाऱ्या शिक्षकांची संख्या ११ आहे , त्यांचे प्रमाण ४४ टक्के आहे. अध्ययनात लक्ष लागत नाही म्हणणाऱ्या शिक्षकांची संख्या ०२ आहे , त्यांचे प्रमाण ८ टक्के आहे. तर विद्यार्थ्यांना अध्ययनासाठी पुरेसा वेळ नसतो असे म्हणणाऱ्या शिक्षकांची संख्या १२ टक्के म्हणजे त्यांचे प्रमाण ४८ टक्के आहे.
- ११ त्यांना अध्यापन केलेले का समजत नाही याचे कारण तेशाळेत अधून मधून गैरहजर राहतात असे सांगणाऱ्या शिक्षकांची संख्या २३ इतकी आहे. तर विद्यार्थ्यांत शिक्षणाची आवड नसते असे सांगणाऱ्या शिक्षकांची संख्या ०२ आहे
- १२ विद्यार्थी शाळेत उशीरा येण्याची कारणे सांगताना, पालकांच्या व्यवसायात मदत करावी लागते असे कारण सांगणाऱ्या शिक्षकांची संख्या २१ आहे.
- १३ विद्यार्थी शाळेमध्ये सतत गैरहजर राहतात असे सांगणाऱ्या शिक्षकांची संख्या १७ आहे. त्याचे शेकडा प्रमाण ६८ इतके आहे.
१४ विद्यार्थी सतत गैरहजर राहिल्याने शैक्षणिक दृष्ट्या मागास राहतात असे सांगणाऱ्या शिक्षकांची संख्या २५ आहे. त्याचे शेकडा प्रमाण १०० टक्के इतके आहे.
- १५ मुलांच्या गैरहजेरीचे कारण आई वडीलांच्या व्यवसायात मदत करावी लागते आहे असे सांगणाऱ्या शिक्षकांची संख्या २० आहे त्याचे शेकडा प्रमाण ८० इतके आहे.
- १६ मुलीची शैक्षणिक समस्यापैकी घरातील लहान भावडांना सांभाळणे ही समस्या सांगणाऱ्या शिक्षकांचे संख्या ०४ इतकी आहे. त्याचे शेकडा प्रमाण १६ इतके आहे आणि त्यांना घरकामात मदत करावी लागते असे सांगणाऱ्या शिक्षकांची संख्या १३ आहे. त्याचे शेकडा प्रमाण ५२ इतके आहे.
- १७ मुला -मुलींच्या समस्या सोडविण्यासाठी माता,पिता, पालक यांची मदत होते असे मानणाऱ्या शिक्षकांची संख्या १८ असून त्यांचे शेकडा प्रमाण ७२ इतके आहे.
- १८ आपल्या वर्ग अध्यापनात विद्यार्थी सहभाग वाढावा म्हणून विविध शैक्षणिक साहित्याचा वापर करणाऱ्या शिक्षकांची संख्या ०७ आहे. त्यांचे शेकडा प्रमाण २८ इतके आहे.

- १९ दररोज शाळेत जाणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या ४५ असून त्याचे शेकडा प्रमाण ९० इतके आहे तसेच कधी कधी शाळेत जाणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या ०५ असून त्याचे शेकडा प्रमाण १० इतके आहे.
- २० शाळेत ग्रंथालय सुसज्ज नाही असे म्हणणारे १८ विद्यार्थी आहेत. त्याचे शेकडा प्रमाण ३८ इतके आहे.
- २१ अभ्यासासाठी पुस्तके शिक्षकांकडून घेणारे विद्यार्थी १७ आहेत. त्याचे शेकडा प्रमाण ५२ इतके आहे.
- २२ स्वतंत्र प्रयोगशाळा नाही असे म्हणणारे ३० विद्यार्थी आहेत त्यांचे शेकडा प्रमाण ६० इतके आहे.
- २३ विज्ञानाचे प्रयोग वर्गखोलीत दाखविले जातात असे म्हणणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या ३० इतकी आहे त्यांचे शेकडा प्रमाण ६० इतके आहे.
- २४ प्रयोगासाठी लागणारे प्रयोगसाहित्य उपलब्ध आहे असे सांगणारे ५० विद्यार्थी आहेत, त्यांचे शेकडा प्रमाण १०० इतके आहे. तर स्वतंत्र प्रयोग शाळा, पाण्याची सोय, योग्य फर्निचर, विजेची सोय असण्याचे शेकडा प्रमाण ०० आहे.
- २५ प्रयोग साहित्याची नावे माहित नसतात असे सांगणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या २८ असून त्यांचे शेकडा प्रमाण ५६ इतके आहे, तर प्रयोग साहित्य व्यवस्थीत हाताळता येत नाही, असे सांगणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या २२ असून त्यांचे शेकडा प्रमाण ४४ इतके आहे.
- २६ क्रिडांगणावर खेळ खेळतो असे सांगणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या १० आहे त्यांचे शेकडा प्रमाण ८० इतके आहे.
- २७ शाळेमध्ये गेल्यावर वर्गखोलीत खेळ खेळतो असे सांगणारे ४० विद्यार्थी आहेत. त्यांचे शेकडा प्रमाण २० इतके आहे.
- २८ शाळेमध्ये पिण्याच्या पाण्याची व्यवस्था नाही याचे शेकडा प्रमाण ६४ इतके आहे. तर शाळेमध्ये पिण्याच्या पाण्याची व्यवस्था नाही असे सांगणारे विद्यार्थी १८ आहेत त्यांचे शेकडा प्रमाण ३६ इतके आहे.
- २९ वडीलांचा व्यवसाय मजूर असणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या ५० असून त्यांचे शेकडा प्रमाण १०० इतके आहे.
- ३० पालकांच्या व्यवसायात मदत करणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या ४५ असून त्यांचे शेकडा प्रमाण ९० इतके आहे, तसेच पालकांच्या व्यवसायात मदत न करणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या ०५ असून त्यांचे शेकडा प्रमाण प्रश्नावली इतके आहे.
- ३१ पालकांना त्यांच्या व्यवसायात सुट्टीच्या दिवशी मदत करणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या १३ असून त्यांचे शेकडा प्रमाण २६ इतके आहे.
- ३२ पालकांना कामात मदत करणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या ४० इतकी आहे त्यांचे शेकडा प्रमाण ८० इतके आहे.
- ३३ आशय न समजल्यामुळे टिपणे काढता न येणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या १७ आहे.
- ३४ इंग्रजीमध्ये वाक्यरचना करता येत नाही असे सांगणारे ११ विद्यार्थी आहेत त्याचे शेकडा प्रमाण २२ आहे. तसेच इंग्रजीमध्ये पत्र व नोकरीचा अर्ज लिहता येत नाही असे सांगणारे १६ विद्यार्थी आहेत त्याचे शेकडा प्रमाण ३२ आहे.

शिफारशी :-

- १) सर्वच शाळेतील ग्रंथालय असणे आवश्यक आहे. शाळांनी विद्यार्थ्यांना शासनाने पुरविलेली पुस्तके अभ्यासासाठी द्यावीत कारण ग्रामीण भागातील विद्यार्थी हे आर्थिकदृष्ट्या मागास असतात.
- २) जास्तीत जास्त प्रयोग हे प्रयोगशाळेत व्हावेत व प्रयोगशाळेतील संबंधित साहित्य कसे हाताळावे याची माहिती त्यांना द्यावी.
- ३) ३.पालकांची सभा घेऊन त्यांना शिक्षणाविषयी महत्त्व पटवून द्यावे की, जेणेकरून त्यांचा पाल्य शाळेत वेळेवर उपस्थित राहेल.
- ४) मुर्लींचे शिक्षणातील प्रमाण वाढविण्यासाठी महिला मेळावे, शिबीरे, आयोजन करून शासकीय, निमशासकीय सेवेतील स्त्री कर्मचाऱ्यांनी पुढाकार घेऊन स्त्री शिक्षणाचे महत्त्व पटवून द्यावे.
- ५) शिक्षकांनी पालकांच्या वैयक्तिक भेटी घेऊन पाल्यांना कराव्या लागणाऱ्या कामाच्या वेळाचे नियोजन करावे.
- ६) इंग्रजी विषयाचे अध्यापन करताना शिक्षकांनी आशय इंग्रजी भाषेतूनच शिकवावा त्यामुळे विद्यार्थ्यांवर मातृभाषेच्या परिणाम होणार नाही व इंग्रजी अध्ययनाची गुणवत्ता वाढविण्यासाठी शिक्षकांनी ज्यादा तासाचे आयोजन करावे.
- ७) मराठी व हिंदी या विषयाचा आशय समजण्यासाठी संबंधित शिक्षकांनी वेगवेगळ्या अध्ययन-अध्यापन पद्धतीचा वापर करून अध्ययनाची रूची वाढवावी
- ८) मुलांना शाळेबद्दल उत्सुकता रहावी यासाठी शाळेत अभ्यासेत्तर उपक्रमही राबवावेत.
- ९) शिक्षकांनी स्वतःची प्रत खरेदी केली तर ती खूप चांगली बाब होईल.
- १०) मुलांना अध्ययन साहित्य उपलब्ध करून द्यावे व त्यांना अध्ययनासाठी पुरेसा वेळ द्यावा.
- ११) त्यांच्यात शिक्षणाची आवड असणे गरजेचे असते ते वाढवण्यासाठी शिक्षकांनी व पालकांनी प्रयत्न केले पाहिजेत
- १२) विद्यार्थ्यांना व पालकांना समुपदेशन करावे.
- १३) काही मुर्लींना शिक्षणाबद्दल भिती निर्माण झालेली असते ती शिक्षकांनी दूर करून त्यांच्यात आत्मविश्वास निर्माण करणे गरजेचे आहे
- १४) विद्यार्थी सहभाग वाढविण्यासाठी शिक्षक व विद्यार्थी यांचे सलोख्याचे संबंध असणे व शिक्षकांनी स्नेहाचे वातावरण तयार करणे आवश्यक आहे.

- १५) सर्वच शाळांमध्ये स्वतंत्र विज्ञान प्रयोगशाळा असावे.
- १६) सर्वच शिक्षकांनी प्रभावी अध्यापन करून त्यांच्या या अध्ययनातील समस्या दूर करणे गरजेचे आहे.
- १७) भूगोलातील प्रश्न सोडविताना विद्यार्थ्यांना वेगवेगळ्या प्रकारची अडचणी येतात. त्या कमी करण्यासाठी शिक्षकांनी सतत प्रयत्नशिल राहणे गरजेचे आहे.
- १८) विद्यार्थ्यांच्या अडचणी दूर होण्यासाठी, लेखन स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा इ. अनेक उपक्रम राबविणे गरजेचे आहे.

संदर्भ ग्रंथ सूची

- १) आगलावे, प्रदीप, (2000), संशोधन पद्धती शास्त्र व तंत्रे, नागपूर, विद्या प्रकाशन, एकूण पृष्ठे 504
- २) जीवन शिक्षण , (ऑगस्ट 2008), पुणे, महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद.
- ३) देशपांडे वं. सी, पाटील वा. रे. (2006), प्राथमिक शिक्षणाची सद्यस्थिती समस्या व उपाय, प्रथमावृत्ती, पुणे. निराली प्रकाशन
- ४) प्राथमिक शाळा शारीरिक शिक्षणाचा अभ्यासक्रम , पुणे, महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद.
- ५) बापट भा. गो. (1995), शैक्षणिक संशोधन, सुधारीत आवृत्ती, पुणे: नूतन प्रकाशन.
- ६) भांडारकर पु. ल. (1976), सामाजिक संशोधन पद्धती , नागपूर, : महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथनिर्मिती मंडळ, आवृत्ती तिसरी पृष्ठे 534
- ७) भिंताडे वि. रा. (1999), शैक्षणिक संशोधन पद्धती, सुधारीत आवृत्ती, पुणे: नूतन प्रकाशन.